

Η Υπαίθρια Εκπαίδευση ως παιδαγωγική και κοινωνική παρέμβαση: Το παράδειγμα του Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης

Ευαγγελία Κανταρτζή

Διευθύντρια Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης
info@ekedisy.gr

Θάνος Φουργκατσιώτης

Υπεύθυνος Ανάπτυξης Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης
info@ekedisy.gr

► ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παρόν άρθρο διερευνά τη σημασία της Υπαίθριας Εκπαίδευσης ως σύγχρονης παιδαγωγικής και κοινωνικής πρακτικής, μέσα από ιστορική και θεωρητική προσέγγιση, εμπειρικά παραδείγματα από την Ελλάδα και το εξωτερικό, καθώς και την πρακτική εφαρμογή της στο πλαίσιο του Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης. Αναλύεται το θεωρητικό πλαίσιο που την υποστηρίζει, καταγράφονται επιστημονικά ευρήματα και περιγράφεται αναλυτικά η λειτουργία του Δικτύου Υπαίθριας Εκπαίδευσης. Το άρθρο αναδεικνύει τη συμβολή της υπαίθριας εκπαίδευσης στη βιωματική μάθηση, στην περιβαλλοντική και πολιτιστική ευαισθητοποίηση και στην καλλιέργεια της ενεργούς πολιτειότητας.

Λέξεις-κλειδιά: Υπαίθρια Εκπαίδευση, Βιωματική Μάθηση, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Πολιτιστική Κληρονομιά, Παιδαγωγική Καινοτομία.

► ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Υπαίθρια Εκπαίδευση (ΥΕ) αποτελεί διαθεματική παιδαγωγική προσέγγιση που βασίζεται στη μάθηση μέσω άμεσης εμπειρίας, κίνησης και συναισθηματικής εμπλοκής των μαθητών/τριών με το φυσικό, πολιτισμικό ή κοινωνικό περιβάλλον. Οι θεωρητικές της καταβολές είναι πολυσχιδείς και διατρέχουν την ιστορία της εκπαίδευσης από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη εκπαιδευτική πολιτική. Η Υπαίθρια Εκπαίδευση αποτελεί σήμερα μια δυναμικά αναπτυσσόμενη εκπαιδευτική προσέγγιση με ρίζες που φτάνουν μέχρι την αρχαιότητα. Από τον Πλάτωνα και τον Επίκουρο έως τη σύγχρονη παιδαγωγική του John Dewey και της βιωματικής μάθησης, η Υπαίθρια Εκπαίδευση βασίζεται στην άμεση εμπειρία, την παρατήρηση, τη συνεργασία και την ενεργό συμμετοχή των μαθητών/τριών σε φυσικά περιβάλλοντα. Ειδικά στη σημερινή εποχή της τεχνολογικής απομάκρυνσης από τη φύση και της αποσπασματικής γνώσης, η Υπαίθρια Εκπαίδευση προβάλλει ως απαραίτητο εργαλείο για την καλλιέργεια δεξιοτήτων ζωής, οικολογικής συνείδησης, ψυχικής ευεξίας και ενεργούς πολιτειότητας. Το παρόν άρθρο στοχεύει:

- Να αναδείξει τη θεωρητική θεμελίωση και τα παιδαγωγικά οφέλη της Υπαίθριας Εκπαίδευσης.

- Να παρουσιάσει την ιστορική εξέλιξη και τα ερευνητικά δεδομένα από την Ελλάδα και το εξωτερικό.
- Να τεκμηριώσει την εφαρμογή της μέσω των δράσεων του Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης.
- Να παρουσιάσει τη δημιουργία του Δικτύου Υπαίθριας Εκπαίδευσης ως καλής πρακτικής για την εκπαίδευση εντός της κοινότητας.

► ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ

Ο John Dewey (1938) τόνιζε ότι η εκπαίδευση οφείλει να συνδέεται με την εμπειρία του παιδιού και με το άμεσο περιβάλλον του, θεωρώντας τη μάθηση μια διαρκή διαδικασία εντός της κοινότητας. Ο David Kolb (1984), με το μοντέλο του βιωματικού κύκλου, υποστήριξε ότι η γνώση οικοδομείται μέσω μιας συνεχούς αλληλουχίας εμπειρίας, αναστοχασμού, εννοιολόγησης και πειραματισμού.

Η θεωρία της ενσώματης μάθησης (embodied cognition) υποστηρίζει ότι η γνώση δεν είναι μόνο γνωσιακή διεργασία, αλλά διαμορφώνεται και μέσω της σωματικής εμπειρίας. Η Υπαίθρια Εκπαίδευση ενσωματώνει αυτήν την αντίληψη, καθώς επιτρέπει στους/στις μαθητές/τριες να κινηθούν, να εξερευνήσουν και να αλληλεπιδράσουν με τον χώρο με όλες τις αισθήσεις (Gallagher, 2005).

Ο Lev Vygotsky (1978) τονίζει τον ρόλο της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και της πολιτισμικής διαμεσολάβησης στη μάθηση. Η υπαίθρια εκπαίδευση ενισχύει ακριβώς αυτές τις διαστάσεις: Αναπτύσσεται σε κοινωνικά πλαίσια, υποστηρίζεται από εκπαιδευτικούς και συνομηλίκους/ες και αξιοποιεί την τοπική ιστορία και κουλτούρα ως γνωστικό ερέθισμα.

Η Υπαίθρια Εκπαίδευση εντάσσεται σήμερα στο ευρύτερο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΕΑΑ), όπως αυτή διαμορφώνεται από την UNESCO (2017), προωθώντας τη συσχέτιση του ανθρώπου με το περιβάλλον, την κοινωνία και την πολιτισμική κληρονομιά. Η UNESCO υπογραμμίζει ότι η ΕΑΑ δεν μπορεί να υλοποιηθεί μόνο μέσα σε τάξεις, αλλά οφείλει να ενεργοποιεί όλα τα περιβάλλοντα μάθησης, περιλαμβανομένων των φυσικών και κοινωνικών.

Η ΥΕ σχετίζεται και με την πολυειότητα, καθώς οι μαθητές/τριες εμπλέκονται με θέματα δικαιωμάτων, πολιτισμικής ποικιλομορφίας, κοινωνικής δικαιοσύνης και συλλογικής ευθύνης. Ταυτόχρονα, υπηρετεί την κοινωνικο-συναισθηματική μάθηση (social-emotional learning), συμβάλλοντας στην ενσυναίσθηση, τη συνεργατικότητα και την αυτενέργεια (Barrable, 2019).

► ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Η ιστορία της Υπαίθριας Εκπαίδευσης συνδέεται με τη δημιουργία των υπαίθριων σχολείων και των σχολείων του δάσους (forest schools), παιδαγωγική παράδοση που αναγνωρίζει τη φύση ως ουσιώδες πεδίο ανάπτυξης της παιδικής προσωπικότητας. Τα πρώτα υπαίθρια σχολεία εμφανίστηκαν στις αρχές του 20ού αιώνα στη Γερμανία και τη Σκανδιναβία, ως απάντηση σε υγειονομικές και κοινωνικές ανάγκες. Το 1904, το πρώτο υπαίθριο σχολείο ιδρύθηκε στο Βερολίνο με στόχο την πρόληψη της φυματίωσης, προσφέροντας μάθηση σε ανοιχτούς χώρους και ενθαρρύνοντας τη φυσική άσκηση και την υγιεινή διαβίωση. Η ιδέα εξαπλώθηκε σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, ενσωματώνοντας σταδιακά στοιχεία της προοδευτικής παιδαγωγικής (Maynard, 2007; Waite, 2011).

Η σύγχρονη μορφή των σχολείων του δάσους διαμορφώθηκε κυρίως στις σκανδιναβικές χώρες κατά τη δεκαετία του 1950, με έμφαση στη βιωματική μάθηση, την αυτονομία και τη δημιουργικότητα μέσω του ελεύθερου παιχνιδιού στο φυσικό περιβάλλον (Knight, 2013). Η αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος για την υπαίθρια εκπαίδευση συνδέεται με τις σύγχρονες ανησυχίες για τον αποσυνδεδεμένο από τη φύση τρόπο ζωής των παιδιών, όπως αποτυπώνεται και στον όρο "nature-deficit disorder" του Loun (2008). Η παιδοκεντρική, ολιστική και οικολογική προσέγγιση που διέπει τη φιλοσοφία των σχολείων του δάσους έχει επηρεάσει τόσο τυπικά όσο και άτυπα εκπαιδευτικά συστήματα διεθνώς.

Στην Ελλάδα η πρώτη αναφορά στα υπαίθρια σχολεία γίνεται το 1904 στο Α΄ εκπαιδευτικό συνέδριο από τον Κ. Σάββα, πρώτο καθηγητή υγιεινής-микροβιολογίας στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας. Η λύση των «υπαίθριων σχολείων» προτάθηκε και από τον γιατρό Δημήτρη Σαράτση στο Β΄ συνέδριο κατά της φυματίωσης στον Βόλο το 1912. Απόπειρα λειτουργίας υπαίθριου σχολείου έγινε το 1916 σε κτήμα έξω από την Αθήνα χάρη στην πρωτοβουλία του σχολιάτρου Εμμανουήλ Λαμπαδάριου, προϊστάμενου του Γραφείου Σχολικής Υγιεινής του Υπουργείου Παιδείας, και στην οικονομική στήριξη του Πατριωτικού Συνδέσμου Ελληνίδων. Η συγκυρία δεν επέτρεψε τη λειτουργία του σχολείου πέρα από το δίμηνο. Μια πρωτοβουλία της αντιφθισικής εταιρείας για δημιουργία υπαίθριου σχολείου το 1931 είχε επίσης περιορισμένη διάρκεια (Κανταρτζή & Παπαδημητρίου, 2023β).

Εικόνα 1. Το πρώτο ελληνικό υπαίθριο σχολείο

Αν και δεν έχει θεσμοθετηθεί ως αυτόνομη εκπαιδευτική παρακτική στην Ελλάδα, παρ' όλα αυτά παρουσιάζει αυξανόμενο ενδιαφέρον, ειδικά σε επίπεδο καινοτόμων παιδαγωγικών προσεγγίσεων και πολιτιστικών δράσεων. Παραδοσιακές μορφές υπαίθριας μάθησης, όπως οι σχολικοί περίπατοι, οι εκδρομές και η περιβαλλοντική εκπαίδευση, αποτέλεσαν για δεκαετίες τη βασική έκφραση της σύνδεσης με το φυσικό περιβάλλον. Οι αρχές της Υπαίθριας Εκπαίδευσης αναγνωρίζονται και από το Νέο Σχολείο (ΥΠΑΙΘ, 2011), το οποίο προωθεί την ενεργητική μάθηση, τη βιωματική προσέγγιση και το άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία.

Ωστόσο, τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται μια σταδιακή στροφή προς πιο συστηματικές μορφές υπαίθριας μάθησης, ιδιαίτερα μέσα από ευρωπαϊκά προγράμματα, τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και την εμπλοκή μουσειακών φορέων. Το Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα, αναπτύσσοντας βιωματικά προγράμματα που αξιοποιούν την τοπική ιστορία, τη λαϊκή παράδοση και το υπαίθριο αστικό περιβάλλον ως πλαίσιο μάθησης.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρωτοβουλία του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων για τη σύσταση ομάδας εργασίας για τον θεσμό της Εκπαίδευσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (ΕΒΑ)/Εκπαίδευσης για την Αειφορία στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση με την εφαρμογή καινοτόμων δράσεων σε σχολεία (Γκλαβά, 2020; Δερμεντζοπούλου & Ζαμπάρας, 2022; Κανταρτζή & Παπαδημητρίου, 2023α).

► ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Διεθνή εμπειρικά δεδομένα

Η υπαίθρια εκπαίδευση έχει μελετηθεί εκτενώς σε ευρωπαϊκά και διεθνή συμφραζόμενα, με έμφαση στις επιδράσεις της στη μάθηση, τη συναισθηματική ανάπτυξη και την κοινωνική ένταξη των μαθητών/τριών. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, το μοντέλο των "Forest Schools" αξιοποιεί συστηματικά τη φύση ως πλαίσιο μάθησης και έχει συνδεθεί με αυξημένη αυτοπεποίθηση, αυτενέργεια, κίνητρο και ικανότητες επίλυσης προβλημάτων (O'Brien & Murray, 2007). Σε μελέτη της Waite et al. (2016) διαπιστώνεται ότι οι μαθητές/τριες σε υπαίθριες δραστηριότητες ανέπτυξαν αυξημένη εστίαση, δημιουργικότητα και εμπιστοσύνη στον εαυτό τους, ενώ οι εκπαιδευτικοί δήλωσαν ενίσχυση της δικής τους παιδαγωγικής αυτοαποτελεσματικότητας.

Στην περίπτωση των "Udeskole" στη Δανία, η υπαίθρια εκπαίδευση εφαρμόζεται σε τακτική βάση στο πλαίσιο του εθνικού αναλυτικού προγράμματος. Έρευνα του Bentsen et al. (2009) ανέδειξε βελτίωση στη φυσική κατάσταση, στην ακαδημαϊκή συγκέντρωση και στην κοινωνική συνοχή της τάξης. Στη Φινλανδία, όπου η παιδαγωγική προσέγγιση δίνει έμφαση στην αυτενέργεια και στην ολιστική μάθηση, η ένταξη της Υπαίθριας Εκπαίδευσης αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της σχολικής κουλτούρας (Rickinson et al., 2004).

Η υπαίθρια μάθηση φαίνεται να ενισχύει την ψυχική ευεξία των παιδιών. Σύμφωνα με τη μελέτη των Pretty et al. (2009), η επαφή με το φυσικό περιβάλλον, ακόμα και για μικρά χρονικά διαστήματα, μειώνει το άγχος, ενισχύει τη διάθεση και αυξάνει την ενσυναίσθηση. Επιπλέον, η κοινωνική μάθηση σε ομάδες σε εξωτερικό περιβάλλον συντελεί στην ενδυνάμωση των διαπροσωπικών σχέσεων, στη μείωση της επιθετικότητας και στη δημιουργία κοινοτικών δεσμών (Beames, Higgins, & Nicol, 2012).

Η Υπαίθρια Εκπαίδευση έχει επίσης αποδειχθεί ιδιαίτερα ευεργετική για παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, καθώς προσφέρει εναλλακτικά μέσα έκφρασης, αισθητηριακή εμπλοκή και διαφοροποιημένη προσέγγιση στη μάθηση (Schneller et al., 2017).

Ερευνητικά δεδομένα στην Ελλάδα

Στην ελληνική πραγματικότητα, παρόλο που η υπαίθρια εκπαίδευση δεν έχει ενσωματωθεί με θεσμικό τρόπο στο εκπαιδευτικό σύστημα, υπάρχει αυξανόμενη ερευνητική δραστηριότητα. Οι Βραχνού & Τσακίρης (2020), σε εμπειρική έρευνα με συμμετοχή μαθητών/τριών Δημοτικού, διαπίστωσαν ότι η συμμετοχή σε εκπαιδευτικές διαδρομές στο πλαίσιο δράσεων περιβαλλοντικής και πολιτιστικής εκπαίδευσης ενίσχυσε σημαντικά το ενδιαφέρον, την κατανόηση και τη μνημονική συγκράτηση των

πληροφοριών. Παράλληλα, βελτιώθηκαν δείκτες συνεργασίας και αποδοχής εντός της τάξης.

Μελέτη των Μπασινά & Παπαστεργίου (2021) σε πρόγραμμα πολιτιστικής διαδρομής στην Αθήνα έδειξε ότι η ενσωμάτωση της τοπικής ιστορίας σε βιωματικά προγράμματα εκτός τάξης ενισχύει τη συναισθηματική σύνδεση των παιδιών με τον τόπο τους και καλλιεργεί την πολιτισμική τους ταυτότητα. Επιπλέον, οι μαθητές/τριες ανέφεραν ότι ένιωσαν πιο «ελεύθεροι/ες» να συμμετάσχουν, να εκφραστούν και να μάθουν χωρίς την πίεση της τάξης.

Ένα άλλο σημαντικό εύρημα προκύπτει από την ανάλυση των προγραμμάτων που υλοποιούνται στα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΚΠΕ). Σύμφωνα με τον Παπαδογιάννη (2019), η Υπαίθρια Εκπαίδευση αποτελεί βασικό εργαλείο στα προγράμματα ΕΑΑ, ενώ η σύνδεση με την τοπική κοινότητα και η συνεργασία με φορείς (μουσεία, οικολογικά πάρκα, ιστορικές τοποθεσίες) ενισχύει τη διαθεματικότητα και την κοινωνική μάθηση.

► ΟΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΩΣ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΥΠΑΙΘΡΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων Υπαίθριας Εκπαίδευσης

Το Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης αποτελεί ένα ζωντανό παράδειγμα εφαρμογής της υπαίθριας εκπαίδευσης μέσα από πληθώρα καινοτόμων δράσεων που συνδυάζουν τη βιωματική μάθηση, τον πολιτισμό και την αλληλεπίδραση με την πόλη ως εκπαιδευτικό πεδίο. Η υπαίθρια εκπαίδευση αποτελεί για το Μουσείο στρατηγική επιλογή παιδαγωγικής και κοινωνικής παρέμβασης με στόχο να εμπνεύσει εκπαιδευτικούς, παιδιά και κοινότητες να επαναπροσδιορίσουν τον τρόπο που μαθαίνουμε, αξιοποιώντας τη φύση και τον δημόσιο χώρο ως ζωντανό εκπαιδευτικό περιβάλλον.

Οι δραστηριότητες του Μουσείου εστιάζουν στη διασύνδεση των μαθητών/τριών με το αστικό και ιστορικό περιβάλλον, με στόχο την καλλιέργεια ιστορικής συνείδησης, πολιτιστικής ταυτότητας και ενεργούς πολιτειότητας.

Οι εκπαιδευτικοί περίπατοι που υλοποιεί το Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης αποτελούν μια από τις πιο χαρακτηριστικές μορφές υπαίθριας και βιωματικής μάθησης. Μέσα από διαδρομές στα στενά της Πλάκας, στις πλατείες, στα μνημεία και στις γειτονίες της ιστορικής Αθήνας, οι μαθητές/τριες συνδέονται άμεσα με την τοπική ιστορία, τον πολιτισμό και την έννοια του δημόσιου χώρου. Οι περίπατοι αυτοί δεν είναι απλώς ξεναγήσεις, αλλά εκπαιδευτικά σενάρια με αφηγήσεις, παιχνίδια ρόλων, εικαστικές παρεμβάσεις και δραστηριότητες που ενεργοποιούν τη φαντασία και την παρατηρητικότητα των παιδιών. Μέσα από τη ζωντανή επαφή με τον χώρο, καλλιεργούνται η ενσυναίσθηση, η ιστορική συνείδηση, η αισθητική καλλιέργεια και η αγάπη για τη μάθηση έξω από τα στενά όρια της τάξης.

Πιο συγκεκριμένα, υλοποιούνται:

- Εκπαιδευτικοί περίπατοι με θεματική δομή (για παράδειγμα: «Περπατώντας με τον Σωκράτη», «Μυστήρια στην Πλάκα», «Οδός Τριπόδων: η αρχαιότερη οδός της Αθήνας», «Περπατώ με την τάξη μου στην Πλάκα», «Ο Θεός Διόνυσος και οι πειρατές»), που συνδυάζουν ιστορική αφήγηση, φιλοσοφική αναστοχαστικότητα και δημιουργική έκφραση.

- Προγράμματα φιλαναγνωσίας σε δημόσιους χώρους, με δραστηριότητες όπως θεατρικό παιχνίδι, δημιουργική γραφή και καλλιτεχνικές κατασκευές, που ενισχύουν τη σχέση του παιδιού με τη λογοτεχνία και το περιβάλλον.
- Εικαστικά και θεατρικά εργαστήρια σε πλατείες, μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, με στόχο την ενεργοποίηση όλων των αισθήσεων και την ενσωμάτωση της ενσώματης μάθησης.
- Καλοκαιρινά camps με υπαίθριες θεματικές (π.χ. μυθολογία, τέχνη, παραδοσιακά παιχνίδια), τα οποία ενσωματώνουν στοιχεία συνεργασίας, αυτενέργειας και εξερεύνησης.

Εικόνα 2. Παραδείγματα από εκπαιδευτικά υπαίθρια προγράμματα του Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης

Οι δράσεις σχεδιάζονται βάσει των αρχών της διαφοροποιημένης διδασκαλίας, της ολιστικής μάθησης και της συμπερίληψης. Αξιοποιούν την τοπική ιστορία και γεωγραφία, τη μυθολογία, τη φιλοσοφία καθιστώντας την πόλη ανοικτό σχολείο (open-air classroom).

Σύμφωνα με δεδομένα από εσωτερική αποτίμηση, οι συμμετέχοντες/ουσες μαθητές/τριες παρουσιάζουν αυξημένο ενθουσιασμό, ενισχυμένη εμπλοκή στη μαθησιακή διαδικασία και αναπτυγμένη ικανότητα ενσυναίσθησης και συνεργασίας. Εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν σε δράσεις του Μουσείου έχουν αναφέρει σε ποιοτικές συνεντεύξεις την «αναζωογόνηση του εκπαιδευτικού τους ρόλου» και την «ανακάλυψη νέων δυνατοτήτων εμπλοκής των μαθητών/τριών».

Η αξιολόγηση των δράσεων γίνεται μέσω εργαλείων όπως παρατήρηση, ημερολόγια εκπαιδευτικών, ημιδομημένες συνεντεύξεις και ερωτηματολόγια. Τα πορίσματα επιβεβαιώνουν ότι η εκπαιδευτική διαδικασία εκτός σχολικού κτιρίου ενισχύει την αυτονομία των παιδιών, τη δημιουργική σκέψη και τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης.

Επιπλέον, η επιλογή του Μουσείου ως φορέα υλοποίησης καινοτόμων προγραμμάτων από πανεπιστημιακά ιδρύματα, σχολικές μονάδες και πολιτιστικούς οργανισμούς, αποτελεί ένδειξη της αξιοπιστίας και της εκπαιδευτικής του δυναμικής.

Το πρόγραμμα “Outdoor Education for Museums and Cultural Organizations”

Εικόνα 3. Το λογότυπο του προγράμματος “Outdoor Education for Museums and Cultural Organization”

Στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα Outdoor Education for Museums and Cultural Organizations (OEMCO) συμμετέχουν από την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία οι οργανισμοί:

- Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης στην Αθήνα.
- Espacio Rojo-Πολιτιστικός Οργανισμός στη Μαδρίτη.
- Centro Machiavelli-Εκπαιδευτικός Οργανισμός στη Φλωρεντία (Βλ. και Centro Machiavelli, 2022α-β, 2023; Espacio Rojo, 2023).

Βασικοί στόχοι του προγράμματος OEMCO ήταν οι συμμετέχοντες/ουσες να υιοθετήσουν νέες στάσεις και αξίες για τη σχέση του ανθρώπου με τη φύση, να αποκτήσουν θετικές στάσεις απέναντι στην υπαίθρια εκπαίδευση και να κατακτήσουν δεξιότητες και εργαλεία κατάλληλα για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων με βάση τις αρχές της εκπαίδευσης στην ύπαιθρο.

Για την υλοποίηση αυτών των στόχων οι συμμετέχοντες/ουσες μετείχαν σε δράσεις, όπως: παρουσιάσεις, workshops, παιχνίδια ρόλων, μελέτες περιπτώσεων, δραστηριότητες επίλυσης προβλημάτων που οργανώθηκαν με την κατάλληλη κάθε φορά μεθοδολογία και υλοποιήθηκαν σε υπαίθριους χώρους (πάρκα, αρχαιολογικοί χώροι, μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς, δημόσιοι χώροι κ.ά.). Μερικά παραδείγματα δραστηριοτήτων:

- Οι συμμετέχοντες/ουσες, με στόχο να γνωρίσουν τα φυτά της περιοχής, έπρεπε να εξερευνήσουν τον χώρο, να συλλέξουν φυτά και να δημιουργήσουν το δικό τους έργο τέχνης με αυτά.
- Με στόχο την καλλιέργεια της συνεργασίας, της επικοινωνιακής ικανότητας και της δημιουργικότητας η συντονίστρια έδινε σε κάθε συμμετέχοντα/ουσα ένα χρωματιστό ξυλάκι. Ανάλογα με το χρώμα τους οι παίκτες/τριες έπρεπε να κινηθούν με συγκεκριμένο τρόπο (πολύ αργά, πολύ γρήγορα, χοροπηδητά ή κάνοντας ένα ζώο...), να βρουν το άτομο με το οποίο είχαν την ίδια κίνηση και να συνεχίσουν μαζί.
- Οι συμμετέχοντες/ουσες έπρεπε να δημιουργήσουν το δικό τους παιχνίδι με ένα σετ από αντικείμενα (π.χ. μπάλες, πανί) και τον χώρο γύρω τους.
- Οι συμμετέχοντες/ουσες έπρεπε να βρουν πληροφορίες για τα αγάλματα στο Ζάππειο και να δημιουργήσουν μια ιστορία, ένα μικρό θεατρικό ή να πάρουν συνέντευξη από ένα άγαλμα.
- Οι συμμετέχοντες/ουσες ασκήθηκαν να χρησιμοποιούν αντικείμενα που δε χρησιμεύουν πια ώστε να φτιάξουν και παίξουν ομαδικά παιχνίδια.
- Με στόχο την ανακάλυψη της ιστορίας της περιοχής οι συμμετέχοντες/ουσες έπρεπε να μιλήσουν για βιβλία της επιλογής τους, να βρουν τη σύνδεση μεταξύ τους και να δημιουργήσουν μια αφίσα με ένα μήνυμα ή ένα μικρό θεατρικό

Με βάση τις δραστηριότητες αυτές στα παραδοτέα του προγράμματος εντάσσονται ένας εκπαιδευτικός οδηγός με θεωρητικές προσεγγίσεις και καλές πρακτικές και τρία νέα εκπαιδευτικά προγράμματα από κάθε εταίρο βασισμένα στις αρχές της υπαίθριας εκπαίδευσης (Centro Machiavelli Srl-Firenze, Italia, 2022α; Centro Machiavelli, 2022β; Centro Machiavelli, 2023; Espacio Rojo-Madrid, Spagna, 2023). Δείτε [εδώ](#)

*Εικόνα 4. Οι συμμετέχοντες/ουσες στο Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης.
Πηγή: Προσωπικό αρχείο Ε. Κανταρτζή*

Εικόνες 5 & 6. Δραστηριότητες σε δημόσιους χώρους: Στιγμιότυπο από μικρό θεατρικό και αφίσα με μήνυμα.

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Ε. Κανταρτζή

Το δίκτυο Υπαίθριας Εκπαίδευσης

Η ίδρυση και λειτουργία του Δικτύου Υπαίθριας Εκπαίδευσης από το Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης συνιστά μια ουσιαστική προσπάθεια θεσμικής εδραίωσης της υπαίθριας εκπαίδευσης σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Το Δίκτυο Υπαίθριας Εκπαίδευσης υλοποιείται σε συνεργασία με τη Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ανατολικής Θεσσαλονίκης και τον Διευθυντή Εκπαίδευσης κ. Ευάγγελο Κελεσίδη και αποτελεί μια πρωτοβουλία για την προώθηση των αρχών της Υπαίθριας Εκπαίδευσης σε σχολεία που ανήκουν στον αστικό ιστό της πόλης.

Ο ρόλος του Δικτύου είναι πολυεπίπεδος:

- Προσφέρει επιμορφωτικά σεμινάρια και εργαστήρια για εκπαιδευτικούς, με στόχο την απόκτηση δεξιοτήτων στον σχεδιασμό και την υλοποίηση υπαίθριων δραστηριοτήτων.
- Αναπτύσσει εκπαιδευτικό υλικό, με κατευθύνσεις για εφαρμογή της Υπαίθριας Εκπαίδευσης στην πράξη.
- Καταγράφει και διαχέει καλές πρακτικές από διαφορετικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα.
- Ενισχύει τη διασύνδεση του σχολείου με την κοινότητα και τον πολιτισμικό ιστό της πόλης.

Ειδικότερα οι στόχοι του Δικτύου είναι οι συμμετέχοντες/ουσες:

- Να υιοθετήσουν νέες στάσεις και αξίες για τη σχέση του ανθρώπου με τη φύση.
- Να υιοθετήσουν τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης.
- Να μάθουν να συνεργάζονται και να δουλεύουν ομαδικά.
- Να δουλέψουν βιωματικά, ολιτιστικά και πολυαισθητηριακά.

- Να γίνουν ενεργοί πολίτες.
- Να εκφραστούν δημιουργώντας τα δικά τους έργα μέσα από διάφορες μορφές τέχνης (εικαστικά, μουσική, θέατρο, γλυπτική, κεραμική, δημιουργική γραφή, κόμικς).
- Να συνεργάζονται και να αποδέχονται τις γνώμες των άλλων.
- Να ευαισθητοποιούνται απέναντι σε περιβαλλοντικά θέματα.
- Να αναπτύξουν παρατηρητικότητα, φαντασία, δημιουργικότητα και κριτική σκέψη.
- Να αντιλαμβάνονται τη σημασία της ύπαρξης πράσινων χώρων για τη ζωή των έμβιων όντων.
- Να συνειδητοποιούν τις απειλές των ανθρώπινων δραστηριοτήτων για το φυσικό περιβάλλον.
- Να απολαμβάνουν παιχνίδια στη φύση.
- Να δημιουργούν έργα σχετικά με αυτή.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα:

- Να κατανοήσουν τη σημασία των χώρων πρασίνου για τη ζωή των έμβιων όντων.
- Να συνειδητοποιήσουν τις απειλές των ανθρώπινων δραστηριοτήτων για το φυσικό περιβάλλον.
- Να αναπτύξουν τρόπους αρμονικής συνύπαρξης της φύσης με τον άνθρωπο.
- Να ευαισθητοποιηθούν σε κρίσιμα κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα και να γίνουν ενεργοί πολίτες.

Εικόνα 7. Αφίσα από Επιμορφωτική Ημερίδα του Δικτύου

Μελλοντικός στόχος είναι η εμπλοκή σε ευρωπαϊκά έργα (όπως το Erasmus+ KA2) ώστε να αναπτυχθεί ένα Ευρωπαϊκό Δίκτυο σχολείων που θα προωθούν την Υπαίθρια Εκπαίδευση και θα συμβάλλουν στη μεταφορά τεχνογνωσίας, στην ενίσχυση των διακρατικών συνεργασιών και στην προώθηση της υπαίθριας εκπαίδευσης ως ευρωπαϊκή προτεραιότητα.

► ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η υπαίθρια εκπαίδευση δεν αποτελεί απλώς εναλλακτική παιδαγωγική μέθοδο, αλλά ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο που προάγει την ολιστική ανάπτυξη των μαθητών/τριών, ενδυναμώνει τους/τις εκπαιδευτικούς και αναζωογονεί τη σχέση του σχολείου με την κοινότητα. Τα δεδομένα από τις δράσεις του Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης, καθώς και από το Δίκτυο Υπαίθριας Εκπαίδευσης, καταδεικνύουν ότι η μάθηση σε εξωτερικά περιβάλλοντα:

- Ενισχύει την εμπλοκή των παιδιών στη μαθησιακή διαδικασία.

- Προάγει τη δημιουργικότητα, τη συνεργασία και την ψυχοκοινωνική ενδυνάμωση.
- Συμβάλλει στην πολιτιστική ευαισθητοποίηση και την ανάπτυξη ενεργούς πολιτειότητας.

Για να αξιοποιηθεί πλήρως το δυναμικό της υπαίθριας εκπαίδευσης, προτείνονται τα εξής:

1. Θεσμοθέτηση της υπαίθριας εκπαίδευσης ως αναπόσπαστο μέρος των αναλυτικών προγραμμάτων.
2. Συστηματική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα υπαίθριας μάθησης, παιδαγωγικής και περιβαλλοντικής αγωγής.
3. Ενίσχυση των συνεργειών ανάμεσα σε σχολεία, μουσεία, πολιτιστικούς φορείς, πανεπιστημιακά ιδρύματα, τοπική αυτοδιοίκηση.
4. Δημιουργία χρηματοδοτικών εργαλείων για δράσεις Υπαίθριας Εκπαίδευσης.
5. Ανάπτυξη πλαισίου αξιολόγησης της ποιότητας και της επίδρασης της Υπαίθριας Εκπαίδευσης.

Η Υπαίθρια Εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει ως καταλύτης εκπαιδευτικής και κοινωνικής μεταρρύθμισης, επαναπροσδιορίζοντας τη σχέση του παιδιού με τον κόσμο και ενισχύοντας τη δημοκρατικότητα και τη βιωσιμότητα του σχολείου του 21ου αιώνα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Barrable, A. (2019). The case for nature connectedness as a distinct goal of early childhood education. *International Journal of Early Years Education*, 27(1), 59-71.
- Beames, S., Higgins, P., & Nicol, R. (2012). *Learning Outside the Classroom: Theory and Guidelines for Practice*. London: Routledge.
- Bentsen, P., Jensen, F. S., Mygind, E., & Randrup, T. B. (2009). The extent and dissemination of udeskole in Danish schools. *Urban Forestry & Urban Greening*, 8(2), 109–116.
- Centro Machiavelli Srl-Firenze, Italia. (2022a). *ERASMUS+ KA2-OEMCO*. Retrieved from <https://training-agency.centromachiavelli.it/it/erasmus-ka2-oemco>
- Centro Machiavelli. (2022b). *ERASMUS+ OEMCO Project – 14-18 November 2022, 1st Transnational Coordination Meeting and Training Week in Athens (GR)*. Retrieved from <https://training-agency.centromachiavelli.it/en/erasmus-oemco-project-%E2%80%9314-18-november-2022-1st-transnational-coordination-meeting-and-training-week>
- Centro Machiavelli. (2023). *ERASMUS+ KA2 OEMCO Project - 27-31 March 2023, 2nd Transnational Coordination Meeting and Training Week in Madrid (ES)*. Retrieved from <https://training-agency.centromachiavelli.it/en/erasmus-ka2-oemco-project-27-31-march-2023-2nd-transnational-coordination-meeting-and-training-week>
- Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. New York: Macmillan.
- Espacio Rojo-Madrid, Spagna. (2023). *We host our training for KA2 Erasmus plus project @oemco_project last week. Awesome experience to share outdoor activities...* Retrieved from https://fb.watch/mfp_8uxTn6/
- F. (n.d.). *Outdoor Classrooms-Time For A Comeback?* Retrieved from <https://momentum.co.uk/journal/2019/9/4/outdoor-classroom>
- Gallagher, S. (2005). *How the Body Shapes the Mind*. Oxford University Press.

- Jansson, M. (2018). Children's perspectives on public playgrounds in Stockholm. *Urban Forestry & Urban Greening*, 30, 126–136.
- Knight, S. (2013). *Forest School and Outdoor Learning in the Early Years*. London: Sage Publications.
- Kolb, D. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Prentice Hall.
- Louv, R. (2008). *Last Child in the Woods: Saving Our Children from Nature-Deficit Disorder*. Algonquin Books.
- March of Time. (1937). *Youth in Camp* (Vol. 3, Ep. 13) [Documentary film, 6 min.]. HBO. Retrieved from https://search.alexanderstreet.com/preview/work/bibliographic_entity%7Cvideo_work%7C1792798
- Maynard, T. (2007). Forest Schools in Great Britain: An initial exploration. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 8(4), 320–331.
- Nierenberg, A. (2020, October 27). *Classrooms without walls, and hopefully COVID: To combat the coronavirus, schools across America moved students outdoors. Here's a look at four new learning environments*. The New York Times. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2020/10/27/us/outdoor-classroom-design.html>
- O' Brien, L., & Murray, R. (2007). *Forest School and its impacts on young children: Case studies in Britain*. Forest Research.
- Outdoor Playbook (n.d.), *History of Outdoor Learning και Challenges to Outdoor Learning*. Retrieved from <https://outdoorplaybook.ca/learn/education-research/history-of-outdoor-learning/>, <https://outdoorplaybook.ca/learn/education-research/barriers-to/>
- Papadogiannis, D. (2019). Προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και ΚΠΕ: Πλαίσιο, δυνατότητες και περιορισμοί. *Εκπαίδευση και Έρευνα*, 6(2), 45-61.
- Pretty, J., Peacock, J., Sellens, M., & Griffin, M. (2009). The mental and physical health outcomes of green exercise. *International Journal of Environmental Health Research*, 15(5), 319–337.
- Rickinson, M., Dillon, J., Teamey, K., Morris, M., Choi, M. Y., Sanders, D., & Benefield, P. (2004). *A review of research on outdoor learning*. NFER.
- SANZA Teaching Agency. (2015, June 25). *What are the advantages and disadvantages of teaching outside?* Retrieved from https://www.sanzateaching.com/blogs/sanza_teaching_news/advantages-disadvantages-teaching-outside/
- Schneller, M. B., Schipperijn, J., Nielsen, G., & Bentsen, P. (2017). Children's physical activity during a segmented school week: Results from a quasi-experimental education outside the classroom intervention. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 14(1), 80.
- Tweedy, J., & London, B. (2017, August 16). *Outdoor canteens, lessons in sub-zero weather and classrooms without walls: Remarkable photos show how fresh air was used to stop the spread of TB in early 20th century schools*. DailyMail. Retrieved from <https://www.dailymail.co.uk/femail/article-4795438/Photos-Britain-used-FRESH-AIR-halt-TB-crisis.html>
- UNESCO. (2017). *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*. Paris: UNESCO.
- University of Wisconsin-Stevens Point (n.d.). *Outdoor Education—Research Summary*. Retrieved from <https://www3.uwsp.edu/cnr->

- ap/leaf/schoolgrounds/documents/outdoor%20education%20research%20for%20school%20Grounds.pdf
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
- Waite, S. (2011). *Children Learning Outside the Classroom: From Birth to Eleven*. London: Sage Publications.
- Weinstein, N. (2020, July 28). *Outdoors-Open Days*. Retrieved from <https://www.nurseryworld.co.uk/features/article/outdoors-open-days>
- Βραχνού, Κ., & Τσακίρης, Θ. (2020). Η υπαίθρια εκπαίδευση στο ελληνικό σχολείο: Ευκαιρίες και περιορισμοί. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 69(2), 45–62.
- Γκλαβάς, Ε. (2020). *Η υπαίθρια εκπαίδευση στο ελληνικό νηπιαγωγείο: Θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Πεδίο.
- Δερμεντζοπούλου, Λ., & Ζαμπάρας, Δ. (2022). Η φύση ως παιδαγωγικό περιβάλλον: η εφαρμογή των Forest Schools στην ελληνική προσχολική εκπαίδευση. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 74, 45–61.
- Θεοδώρου, Β., & Καρακατσάνη, Δ. (χ.χ.). Υγιεινής παραγγέλματα: το ενδιαφέρον για την υγεία των μαθητών και η υπηρεσία σχολικής υγιεινής τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Στο 2ο Συνέδριο «Η παιδεία στην αυγή του 20ού αιώνα». Πάτρα. Ανακτήθηκε από <http://www.eriande.elemedu.upatras.gr/eriande/synedria/synedrio2/praktika/theodorou.htm>
- Κανταρτζή, Ε., & Παπαδημητρίου, Γ., (2023β). Υπαίθρια εκπαίδευση: Erasmus Ka2 Outdoor Education for Museums and Cultural Organizations. Στο Ε. Κανταρτζή & Αθ. Φουργκατσιώτης (Επιμ.), *Εκπαίδευση και Πολιτισμός στον 21ο αιώνα, Πρακτικά του 8ου Πανελληνίου Συνεδρίου, Α' Τόμος*. Αθήνα: Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης-Εθνικό Κέντρο Έρευνας και Διάσωσης Σχολικού Υλικού, 32-41. Ανακτήθηκε από <https://ekedisy.gr/praktika-8oy-panellinioy-synedrioy-ekpaideysi-kai-politismos-ston-21o-aiona/>
- Κανταρτζή, Ε., & Παπαδημητρίου, Γ. (2023γ). Προωθώντας την Υπαίθρια Εκπαίδευση για μουσεία και σχολεία (Υπαίθρια Εκπαίδευση: Ιστορία, Οφέλη, Παραδείγματα: Οι δράσεις του Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης και το πρόγραμμα Outdoor Education for Museums and Cultural Organizations. *Culture-Journal of Culture in Tourism, Art and Education*, 3(3), 139-150. Ανακτήθηκε από <https://doi.org/10.26220/cul.4593>
- Κουρούνης, Κ. (2011). *Υπαίθρια εκπαίδευση και περιβαλλοντική εκπαίδευση* (Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία). Π.Μ.Σ. Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος. Ανακτήθηκε από <https://hellanicus.lib.aegean.gr/bitstream/handle/11610/15833/file0.doc?sequence=1>
- Λαμπαθάκη, Μ., Τζακώστα, Α., & Σφακιανάκη, Χ. (χ.χ.). 3-4 Η αγωγή υπαίθρου ως μέσο προαγωγής της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης. Η περίπτωση του Ε.Ε.Ε.Κ. Ρεθύμνου. Ανακτήθηκε από https://www.specialeducation.gr/files4users/files/pdf/agwgH_ype8rou_eeeeek_re8ymnou.pdf
- Λεβεντάκης, Χ. & Γκαρίλα, Β. (2019). Ο θεσμός των Μαθητικών κατασκηνώσεων-Παιδικών εξοχών. *Εκπ@ιδευτικός κύκλος*, 7(3), 130-151. Ανακτήθηκε από https://journal.educircle.gr/images/teuxos/2019/teuxos3/teyxos_7_3_8.pdf

- Μπασινά, Ε., & Παπαστεργίου, Μ. (2021). Πολιτιστικές διαδρομές ως παιδαγωγικό εργαλείο: Η περίπτωση της Αθήνας. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 27, 33–50.
- Παπαδημητρίου, Γ., & Κανταρτζή, Ε. (2023). Υπαίθρια Εκπαίδευση: Μια επιλογή με πολλαπλά οφέλη. *Culture-Journal of Culture in Tourism, Art and Education*, 3(1), 69-81. Ανακτήθηκε από <https://journalculture.weebly.com/uploads/1/3/5/3/135316421/culture-teychos-9-2-1.pdf>
- Παπαδημητρίου, Γ., & Κανταρτζή, Ε. (2023α). Υπαίθρια εκπαίδευση. Μια επιλογή με πολλαπλά οφέλη. *Culture-Journal of Culture in Tourism, Art and Education*, 3(1), 69-73. Ανακτήθηκε από <https://doi.org/10.26220/cul.4494>